

Művészpártolás + Hála = Mecénások

Tanár / Diák segédlet

Bevezetés (1. dia)

Művészpártolás + Hála = Mecénások

Egy kis történelmi egyenlet, melynek feloldása és értelmezése a mai digitális tananyagunk feladata lesz.

Mit is jelent ez?

A mai leckében a mecénási tevékenységet járjuk körül, és egy 17. századi művészpártolás és hála kifejezésének együttes megjelenésével fogunk foglalkozni.

Ki számít mecénásnak? (2. dia)

A mecénás (műpártoló, pártfogó, támogató, patronáló, segítő vagy promóter, szponzor) olyan magánszemély vagy szervezet, aki vagy ami, önként támogatást, bátorítást, kiváltságot, esetenként pénzügyi támogatást is nyújt egy másik rászoruló szervezetnek vagy magánszemélynek.

Természetesen ellenszolgáltatás nélküli támogatásról, filantrópiáról van szó. Az adományozás keretében semmiféle anyagi vagy egyéb ellenszolgáltatásra nem kerül sor, a tényleges segítség azért történik, mert valakinek a támogatásra szüksége van.

Honnan ered az elnevezés? (3. dia)

Az elnevezés az ókorból ered, amikor a dúsgazdag és művészeteket pártoló Gaius Cilnius Maecenas (Kr. e. 70. április 13. – Kr. e. 8.) római lovag neve a művészeket anyagilag és erkölcsileg segítő tevékenysége okán közmondásossá vált, majd a római császárkortól kezdve a művészetek bőkezű pártfogóinak szinonimájává formálódott az egész világon, akiket ezért ma mecénásnak hívnak.

Maecenas pontos születési helyét nem ismerjük, azt azonban tudjuk, hogy édesanyja egy előkelő etruszk családból származott, mely évszázadokon át Arretiumban – a mai Arezzóban – élt. A férfi feltételezhetően öröklés útján alapozta meg mesés vagyonát, Octavianus – a későbbi Augustus császár (Kr. e. 27 - Kr. u. 14) – tanácsadójaként és egyik legfőbb bizalmasaként azonban később tovább gyarapította azt.

Bár az utókor elsősorban az idős Maecenas képét őrizte meg, aki az Esquilinus hegyén álló villájával és páratlan kertjével elkápráztatta Rómát, a férfi fiatalkoráról, páratlan karrierjéről sem szabad elfeledkeznünk. A politikus vélhetően már a Kr. e. 42-ben vívott philippi csata idején Octavianus szolgálatában állt, a második triumvirátus fennállása alatt pedig egyre magasabbra emelkedett. Maecenas befolyása sokáig csak a későbbi Augustus császár legtehetségesebb hadvezérének és sógorának, Marcus Vipsanius Agrippának a hatalmához volt mérhető.

Maecenas rendkívüli népszerűségnek örvendett a félszigeten, amit annak köszönhetett, hogy a polgárháború zűrzavaros időszakában békés viszonyokat teremtett, és tartózkodott a vérontástól. Ezt az általa támasztott szabályt csupán egyetlen alkalommal, Kr. e. 30-ban „szegte meg”, amikor kivégeztette az Octavianus életére törő ifjabb Lepidust, a triumvir fiát.

(4. dia) A principátus születése után feleségül vette a szépséges Terentiát, házassága azonban nem csupán boldogtalanná tette őt – Cassius Dio szerint az asszony Augustus szeretője lett –, de politikai karrierjét is kettétörte. Terentia fivére, Lucius Licinius Varro Murena ugyanis Kr. e. 23-ban összeesküvést szervezett Augustus ellen, Maecenas pedig állítólag megkísérelte megmenteni sógora életét. Miután a konspirációra fény derült, a gyanúba keveredett politikus kénytelen volt feladni pozícióját, azonban Kr. e. 8-ban bekövetkező haláláig jó barátságot ápolt korábbi pártfogójával.

Visszavonulása után a művészeteknek szentelte idejét, pályafutásában azonban hiába keresnénk választóvonalat a politikusi és a „mecénási” korszak között. A dúsgazdag férfi már a Kr. e. 30-as évek elején „szárnya alá vette” a római irodalom aranykorának legtehetségesebb íróit: először Lucius Varius Rufusszal és Vergiliusszal került közeli barátságba, majd az utóbbi költőn keresztül Horatiusszal is megismerkedett, akivel Kr. e. 39-ben találkozott először. Maecenas bőkezűségét mutatja, hogy az utóbbi költőóriás később egy hegyvidéki birtokot kapott tőle ajándékba, ahol zavartalanul alkothatott.

A római költészet „mecénása” persze nem csak azért áldozott vagyonokat a birodalom legtehetségesebb íróira, hogy Vergilius, Rufus, vagy éppen Propertius műveiben reklámot csináljon a nevének; pénzével együtt tanácsokkal is ellátta pártfogoltjait, és igyekezett megnyerni őket az Augustus által megalapozott új államrend számára. Maecenas komoly

erőfeszítéseket tett azért, hogy a kortárs költők felsorakozzanak a principátus mellett, ami ékes bizonyítéka annak, hogy a Varro Murena-féle összeesküvés után is baráti viszonyban maradt Augustusszal.

Gaius Maecenas művelődésszervező tevékenységének köszönhetően a római történelem egyik legrokonszenvesebb alakjaként maradt meg az utókor számára. Személyiségét ugyan árnyalták a fényűző életvitelét ért kortárs kritikák, a Maecenas név azonban ma is a bőkezűség és a kultúra pártolásának szinonimája.

Magyar mecénások – mecénási tevékenységek a 16-17. században

A magyar mecénások 16-17. századi tevékenységéből csemegézve a sort Perényi Gáborné Frangepán Katalin grófnő ténykedése nyitja meg. **(5. dia)**

Perényi Gábor kamarásmester özvegye, Frangepán János cetini gróf leánya és Frangepán Ferenc kalocsai érsek testvére volt. Nem csak a tudományokat kedvelte és szép könyvtárral rendelkezett, hanem a tudósoknak is nagy pártfogója volt. Az ő unszolására s pártfogása mellett adta ki 1531-ben Krakkóban Komjáti Benedek, az ifjabb Perényi Jánosnak, Frangepán Katalin egyetlen fiának nevelője, Szent Pál leveleit, magyar nyelven, melynek előszavában Vietor Jeromos Frangepán Katalint dicséretekkel halmozza el és udvarát valódi iskolának nevezi.

(6. dia) Nádasdy Ferenc a 17. század egyik legjelentősebb mecénása volt. Az ország talán leggazdagabb főuraként magas országos méltóságokat töltött be, pályája csúcán országbíró volt. Műpártolását gazdagságán, méltóságán kívül meghatározta az is, hogy többször időzött Itáliában és Németországban is; Padovában és Sienában járt egyetemre. Pártolta az irodalmat (könyveket adott ki, birtokán nyomdát állított fel), s ő jelentette meg 1664-ben a Mausoleumot, a magyar uralkodók képmásainak azt a gyűjteményét, amely több évszázadra meghatározta ábrázolásuk hagyományát. Nagyszabású épületeket is emeltetett; az egyházi épületek közül kiemelkedik a lorettomi szervita-, valamint a lékai ágoston rendi kolostor és templom (a Nádasdy család temetkező helye). A két családi rezidenciát, Sárvárt és Sopronkeresztúrt is kiépíttette; a sárvári vár dísztermének török csata-ábrázolásai kiemelkedő jelentőségűek.

Nádasdynak tekintélyes műgyűjteménye is volt, benne festmény-kollekcióval, érmekkel, ötvösművekkel, nagy könyvtárral. Nemcsak rézmetszetek, hanem rézdúcok, sőt rézmetszet-nyomtató prés is volt a tulajdonában. Augsburgban külön ötvöst foglalkoztatott, s gyűjteményei közül az ötvöstárgyaké volt a legértékesebb.

Nádasdy Ferenc bukása és halála (1671) után vagyonát elkobozták, így alig ismerünk gyűjteményéből valamit.

Művészetpártolás és hála a 17. századi Sopronban (7. dia)

A középkor és a korai újkor városait, köztük Sopront is, számos természeti csapás – zivatarok, jégesők, háborúk, járványok, tűzvészek – sújtották.

A középkori és az újkor Európa népességét sokféle járvány tizedelte: tifusz, dizentéria, himlő, influenza, kanyaró, diftéria, de valamennyi járvány közül a pestis, vagy ahogy akkoriban nevezték: döghalál volt a legveszedelmesebb.

A pestis járvány Sopronban többször is felütötte a fejét. (1644-45, 1656, 1679) Gróf Löwenburg János Jakab és felesége, Thököly Katalin grófné „hálából, hogy az isteni gondviselés őket az iszonyúan dühöngő pestisből megmentette”, emlékművet állított a soproni Fő téren a Szentháromság tiszteletére, 8000 forint költséggel, melyet 1701. november 25-én ünnepélyesen felszenteltek. A grófi pár az Ober-Kohlenberg dűlőben szőlőt adományozott a plébániának azzal a kötelezettséggel, hogy a plébános minden évben, Szentháromság vasárnapján a szobor előtt ájtatosságot tartson. 1711-ben pedig a győri püspök a pestis hatására három nyilvános körmenetet rendelt el a soproni Szentháromság-émlékhez, a szentbeszédeket a domonkos atyák tartották.

Néhány szó a mecénásokról az emlékmű állításának körülményeiről

Thököly Katalin (1655–1701) mindössze tizenöt éves volt, amikor leleplezték a Wesselényi-féle főúri szervezkedést. Édesapja, az evangélikus nagybirtokos Thököly István felszólítást kapott, hogy váraiba engedje be a császári katonaságot; miközben Árva várát körülfalták, 1670. december 4-én elhunyt. Katalin eljegyzését Esterházy Ferencsel november 15-én tartották. Fiútestvére, Thököly Imre Likava ostroma elől Erdélybe szökött; családi kincseiket lefoglalták és Bécsbe küldték. Az 1670 decemberében Szelepcsényi esztergomi érsekhez oltalomért forduló három Thököly-lány: Katalin, Éva és Mária végül Esterházy Pál pártfogása alá került. Thököly Éva (1659–1716) 1682 októberében a nádor felesége lett; esküvőjüket néhány hónappal Thököly Imrének Zrínyi Ilonával való házasságkötése után tartották. Thököly Mária előbb Gersei Pethő Lászlóhoz, majd Nádasdy Istvánhoz ment férjhez.

Esterházy Ferenc (1641–1683) pápai kapitány, a hittérítő buzgalmáról ismert Pál nádor testvére, a család grófi ágának megalapítója volt. Első felesége, Illésházy Ilona (1646–1669)

halálát követően, 1670-ben vette feleségül Thököly Katalint, aki ugyanekkor katolikus hitre tért. A házaspár a katolikus reform támogatójaként szerzett hírnevet a Dunántúlon és Ausztriában. 1679-ben közösen ajándékoztak ezüst antependiumot (oltár-előlapot) a máriacelli kegyoltár számára, továbbá megalapították a pápai ferences templomot és kolostort. Esterházy Ferenc halála után Thököly Katalin még két alkalommal kötött házasságot. Ami a Szentháromság-émlék feliratában is szerepel, második férje gróf Jörger Károly József, a harmadik pedig gróf Löwenburg János Jakab volt, akihez 1698-ban ment nőül.

A felirat egyértelműen Thököly Katalint és Löwenburg János Jakabot nevezi az emlék alapítójának, tehát Katalin személye jelenti a folytonosságot az egykori fogadalom és az emlékmű alapkövetétele között.

A sziléziai eredetű Löwenburg (Lovorovszky) család I. Lipót alatt nyert bárói (1683), később grófi rangot (1691). Címerük: négyelt pajzs, 1. és 4. mezejében három-három vágással, 2. és 3. mezejében egy-egy rózsával, a szív-pajzsban befelé forduló, ágaskodó, oroszlánna, amely jobbáiban kardot tart. Ezt a címert láthatjuk a soproni Szentháromság-émlék talapzatán, a heraldikai jobb oldalon, míg a baloldalon a Thököly-címer van elhelyezve. A címertakarót az oroszlánbőr képezi (a mitológiai Herkules attribútuma), amely fölött nyitott, ötágú koronát láthatunk.

1695. április 11-én Kollonich Lipót győri püspök megjelent a város vezetősége előtt, és Esterházy Ferencné Thököly Katalin grófnő nevében engedélyt kért egy Szentháromság-émlék állítására a Fő téren. A püspök egyúttal át is nyújtotta a városi tanácsnak az emlék tervét, amelyet magával hozott. A város vezetői hozzájárultak a terv kiviteléhez, csupán arra a kérték az állíttatót, hogy az emlékmű elhelyezkedése ne zavarja a házak kapuján történő ki-be közlekedést, továbbá legyen biztosítva az alapítás és a fenntartás pénzügyi fedezete.

(8. dia) A mecénás tehát olyan személy, aki önként támogatást, bátorítást, kiváltságot, esetenként pénzügyi támogatást is nyújt egy másik rászoruló szervezetnek vagy személynek. Természetesen ellenszolgáltatás nélküli támogatásról van szó. A bemutatott példákban is kitűnik, hogy a művészet pártolással sokszor a mecénások a saját politikai ambíciójukat, társadalmi helyzetüket és presztízsiüket is reprezentálták és alátámasztották.

Én így tanítom ...

Készítette: Simonné Prezenszki Erzsébet levéltáros

Levéltár – pedagógiai digitális tananyag